

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Ванина Иванова Сумрова

**НОВИТЕ ФЕМИНАЛНИ НАЗВАНИЯ
В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен

„Доктор“

Специалност: „Български език“ (шифър 05.04.17)

Научен консултант: проф. д-р Сия Колковска

Научно жури:

1. проф. д-р Сия Колковска – председател
2. проф. д-р Лилия Крумова-Цветкова – член
3. доц. д-р Красимира Алексова – член
4. доц. д-р Петя Осенова – член
5. доц. д-р Мария Григорова – член

София, 2015 г.

Дисертацията съдържа 190 страници и 242 цитирани заглавия.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на научен семинар на *Секцията за българска лексикология и лексикография* към Института за български език – БАН, състоял се на 27. 04. 2015 г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на ..... 2015 г. от ..... часа в Голямата зала на Института за български език – БАН, бул. „Шипченски проход” № 52, бл. 17.

Обща характеристика на дисертационния труд

След емблематичната 1989 г. в езика ни се появиха много нови думи. Най-голямата част от тях са съществителни имена. Значителен дял в тази група заемат съществителните имена за лица. Сред тях са и имената, назоваващи лица жени. Те са **обект** на дисертацията, а нейн **предмет** са различните въпроси, свързани със създаването, особеностите и функционирането на новите феминални имена в българския език, както и лексикографското им представяне.

Целта на разработката е неофеминативите да се представят с оглед на характеристиките им и на мястото им в езика ни. Тази цел се реализира чрез изпълнението на следните **задачи**:

1. Описание на разглежданите лексеми според:
  - а) словообразуването или начина им на възникване
  - б) семантиката им
  - в) техните парадигматични, синтагматични, семантични и граматични особености
  - г) стилистика им
  - д) нормативността им.
2. Класификация на имената – според различни критерии.
3. Интерпретиране на лексемите в лингвокултурологичен аспект.
4. Представяне на лексикографските особености на феминалните имена и в частност – на неофеминативите.
5. Прогнозиране на съдбата им в езика ни.

В дисертацията е използван традиционният **метод** на *лингвистично описание*, базирано върху *наблюдението* и *анализа* и извършвано чрез

структурно-семантичен, функционално-прагматичен, социолингвистичен, социокултурен и проспективен подход.

Материалът, върху който е базирана дисертацията, е извлечен от **Речника на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)** с автори *Е. Пернишка, Д. Благоева и С. Колковска* (София, Издателство „Наука и изкуство“, 2010, 515 с.), от **Речника на новите думи и значения в българския език** на същите авторки (София, Издателство „Наука и изкуство“, 2001, 309 с.), от посочените в библиографията изследвания на неологичната или оказионалната лексика, от случайно избрани броеве на най-многотиражните вестници – *24 часа, Дума, Демокрация, Новинар, Стандарт, Дневен Труд, Нощен Труд* и на други вестници и списания (главно в периода 1990-2004 година), както и от интернет.

Структура на дисертационния труд

Дисертацията, освен *Въведение* и *Заклучение*, съдържа следните глави:

- I. Номинационни похвати
- II. Класификации
- III. Маскулинизация на съществителните имена
- IV. Особенности на неофеминативите
- V. Новите феминативи в лингвокултурологичен аспект
- VI. Аспекти на лексикографското представяне на феминативите.

Придружена е и от *Приложение*, където са включени всички ексцерпирани примери, чийто брой е почти 1200.

Апробация на изследването

Части от дисертацията, представляващи две студии и три статии, са публикувани (или са под печат) в научни периодични издания и в сборник от научна конференция.

Три от разработките са изнесени като доклади на научни форуми в страната: *Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки* (Международна конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност *Славянска филология*, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2014), *Международен филологически форум за студенти и докторанти* (СУ „Св. Климент Охридски“, 2014), *Българската реч в речта на българите* (Национална кръгла маса по случай 20-годишнината на списание „Българска реч“, СУ „Св. Климент Охридски“, 2015).

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание в *Секцията за българска лексикология и лексикография* на ИБЕ „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН с участието и на учени и университетски преподаватели, специалисти по българска граматика, етнолингвистика, терминология, история на езика.

Въведението на работата, освен нейния обект, предмет, цели, задачи, методи, подход и източници на ексцерпция на материала, разглежда широк кръг въпроси, свързани с неологичната лексика изобщо и в частност – с феминативната.

Отличителна черта на българския език (а и на другите славянски езици) през последните 25 години е появата на изключително голяма по обем нова лексика, като причината за това е коренната промяна в общественно-политическата, икономическата, техническата и технологичната, културната, научната и в битовата сфера, в идеологията, вероизповеданията и в ценностната система, тъй като е известно, че

„номинационната функция на езика изисква той да реагира на измененията в обществото, да предоставя средства за назоваване на новопоявили се или новоосъзнати факти и явления от действителността“ [Радева 2004: 24]. Подобни етапи от развитието на езиците образно са характеризирани като своеобразни „взривове“. Съвременният процес метафорично е определен като „неологичен бум“ и „иновационна експлозия“, а словообразуването – като лавинообразно по характер. Групата пък на съществителните имена за лица жени (по-нататък в текста – СИЛЖ) във всички славянски езици е наречена „магистрален номинационен поток, активно попълващ се с нова лексика“ (пр.м.) [Нещименко 2012: 15]. **С основание в българския език процесът на създаването на нова лексика за лица жени** (по-нататък в текста – ЛЖ) се определя като **една от словообразователните тенденции** в него [Аврамова 2003].

В уводната част на работата се уточнява терминологичният апарат, използван в дисертацията, и се подчертава невъзможността, обусловена от обективни причини, за пълна изчерпателност на материала и за абсолютна точност при определяне на лексиката като нова, като това се отнася не само за разглежданата група имена, но и изобщо за неологизмите.

Първата глава *Номинационни похвати* представя начините на създаване или проникване в езика ни на неофеминативите. Преобладаващата част от разглежданите лексеми са производни думи, поради което в тази глава е отделено значително място на словопроизводството, в частност – на суфиксацията, която е основният начин за образуване на СИЛЖ изобщо.¹ Разгледани са подробно основите

---

¹ Сред новите СИЛЖ (както и сред старите), има такива, които съдържат представка в структурата си, като напр. *съдиректорка, съакционерка, съотборничка, съидейничка, съкварталка, съоснователка, съпартийка, съпредседателка, копродуцентка, ководеца, проевропейка, пронатовка* и др., но и те са получени в резултат също на суфиксация (а не чрез префиксация или чрез префиксално-суфиксален начин).

и наставките, участващи при образуването на неофеминативите, като са посочени традиционните и новите елементи при процеса на суфиксация.

Така например по отношение на произвеждащите основи иновациите са свързани със създаване на СИЛЖ, словообразователно мотивирани:

1. От мъжкородово съществително име (по-нататък в текста – СИ), което по семантични причини се отнася само за лица мъже – *юношка, донжуанка, педерасткиня, гейка* или от СИ, което не е от м.р. – *мутреса, джуджекиня* и др.

2. От СИ за предмет, т.е. СИЛЖ, квазимотивирани от СИ за лица мъже – *оверложка, пилонаджийка, пилонджийка, кючеклийка, кючекчийка, кючекчанка*. В случаи като тези² феминалните названия „не са модификационни структури (...), а са мотивираци по отношение на мъжколичните деятелни номинации“ (когато съществува такова име), тъй като „в определени сфери на труда деятелните съществителни имена за лица мъже са по-късен езиков факт и това е социално и исторически обусловено“ (к.а.) [Стоичкова 2005: 486-487]; феминативите „невинаги се създават като мутационни категории“ [Бонджолова 2007: 175].

3. От СИ от м. р., отнасящи се изобщо за лица, т.е. и за двата пола, а не само за лица мъже, или от метонимично употребени мъжкородови имена названия на зодиакални знаци – *човечка, темерутка, идолка, цензорка, пубертетка, аскетка, апологетка, самозванка, врагиня, любопитка, всезнайка, скорпионка, водолейка, козирожка, телкиня* и др.

4. От друго СИЛЖ – *миска, бизнесуомънка, фронтуомънка*.

5. От СИ за нелица, включително събирателно СИ – *гелка* 'момиче, тийнейджърка, което използва много гел за оформяне на прическата си',

---

² Такъв тип номинати, образувани и от глаголна основа, се срещат в диалектите: *влачария, повойничарка, погачарка, питарка, лазаркиня, везачка, бродарица, пристануша, бегалка, беганка, бегулка* и др. Тук попадат, поради същите причини, и книжовните лексеми от типа *лазарка, родилка, кърмачка*.

перхидролка 'изрусена (като с перхидрол) жена', *силиконка* 'жена, части на тялото на която (обикн. бюстът) са увеличени със силикон чрез пластична операция', *сексапилка* 'сексапилна жена' и под., *електоратка*.

Наставките, които се срещат при днешното феминално словообразуване, са *-к(а)*, *-ш(а)*, *-кин(я)* и *-ин(я)*, *-ес(а)*, *-а*, *-иц(а)* и *-ичк(а)*, *-ин(а)*, *-ет(а)*, като най-продуктивна остава първата, втората вече може да се причисли към българския словообразователен материал, а останалите са непродуктивни, като с тях са образувани малко на брой думи, повечето от които – оказионални, както всъщност и последните две наставки.

Другият, често срещан при феминалните имена словообразователен начин – композицията, също е разгледан подробно. Трябва да се отбележи обаче, че „класическият“ тип композиция – две основи, свързани със съединителна гласна, при разглежданата група имена не е представен (с две изключения, представляващи оказионализми и които по преносен път назовават лице жена – *мъжеядка* и *мъжемелачка*), но затова пък „вариациите“ на композицията като словообразователен начин, свързани с префиксоид или радикасоид като съставен елемент на номинат, са особено продуктивни и при феминалните лексеми. Ето само малка част от тези номинати, чиято първа съставна част са компоненти като *топ-*, *екс-*, *супер-*, *еко-*, *евро*¹- и *евро*²-, *нарко-*, *псевдо-*, *анти-*, *прес-*, *ретро-*, *арт-*, *тур-*, *афро-*, *био*¹- и *био*²-, *зоо-*, *крими-*, *соц*¹- и *соц*²-, *тийн-* и др.: *топманекенка*, *топмоделка*, *топжурналистка*, *топатлетка*, *топкрасавица*, *експремиерка*, *експрезидентка*, *ексманекенка*, *ексдепутатка*, *екскомунистка*, *експремиерша*, *експайска*, *суперактриса*, *супербизнесменка*, *супергероиня*, *екозащитничка*, *екоинспекторка*, *екоминистърка*, *евродепутатка*, *евроминистърка*, *еврооптимистка*, *еврошампионка*, *антинатовка*, *пресшефка*, *арттерапевтка*, *турмениджърка*, *соцдепутатка*, *соцминистърка* и редица други.

Срещат се лексеми, образувани с два препозитивни компонента: **биоенерготерапевтка, биоенерголечителка.**

Съвременният процес на образуване на нови думи с префиксални морфемии се характеризира с две особености: „1. засилена поява на нови афиксоиди, възникнали както под чуждо влияние, така и на домашна почва 2. активизиране на редица съществуващи и преди разглеждания период афиксоиди” [Колковска 2003: 62]. Динамиката при него започва от 80-те години на миналия век, сочат изследвания на Ст. Брезински, А. Данчев и Вл. Мурдаров [Вачкова, Вачков 1998].

В дисертацията е обърнато особено внимание на терминологичното разнообразие на тези структурни компоненти (*префикс, префиксоид, полупрефикс, преморфема, псевдопрефикс, квазипрефикс, лексико-морфема, полуафикс, морфолексема, префиксален морф, коренен префиксоид, префиксален радикасоид, префиксоиден радикасоид, радикасоид (радикасоидна морфема), радикасален префиксоид, първа съставна част на сложна дума, свързана основа, свързана първа част на композитум, свързан корен на композитум, основа в съкратен вид, препозитивен блок и др.*), на словообразователния начин (“Афиксоидното словообразуване не може да бъде причислено нито към чистата деривация (префиксация или суфиксация), нито към чистата композиция“ [Аврамова 2003: 38]; *префиксоидация, префиксоидна деривация, композиция от префиксоиден тип, префиксация, полупрефиксация, специфичен вид композиция, абрeвиация, аглутинация, „универбизация на равнище композиция“* [Пернишка 1999: 22], „начин на словообразуване, който стои между деривацията и композицията“ [Мартинцова, Вачкова 1992: 15]) и на номинатите (образуванията са приемани за *„префиксални деривати (...), сложносъкратени думи (...), сложни думи (...), специфичен вид композитуми (...), квазикомпозитуми (...)*“ (к.а.) [Георгиева 2013: 57]),

полусъкратени думи, полусложни номинации и др.). Терминологичното разнообразие, от една страна, и липсата (не от години, а от десетилетия дори) на единен и еднозначен термин в която и да е езикова школа, от друга, потвърждават по неоспорим начин сложността (от теоретична гледна точка) на разглеждания компонент и неговата специфика на средство, съвместяващо особеностите на префикс и корен. Като се разглежда същността на двата препозитивни елемента (префиксоиди и радикасоиди), се изказва мнение, че те са много сходни един с друг и биха могли да бъдат наречени, поради своята позиция и функция, с единен термин **префиксоид**.

В първата глава е засегнат и малко продуктивният начин на словопроизводство при феминативите – универбирането. В резултат на него са получени лексемите *магистралка* ('магистрална проститутка'), *хотелка* ('хотелска проститутка'), *спайска*, *бондка* и субстантивизираните *управляваща*, *данъчна*, *военнослужеща*, *митингуваща*, *мургава*, *смугла* и др.

Специално място е отделено на синтактичния начин на словообразуване, представен от два типа названия, състоящи се от субстантив (като главен елемент на словосъчетанието) и още един субстантив или абривиатура (като първи, подчинен компонент) във функция на несъгласувано определение.

При едната разновидност, представена от *двукомпонентни субстантивни номинати*, като първа част се срещат следните компоненти:

бизнес(-), *офис(-)*, *фолк(-)*, *бинго(-)*, *бънджи(-)*, *джаз(-)*, *техно(-)*, *тото(-)*, *блус(-)*, *екшън(-)*, *диско(-)*, *етно(-)*, *кънтри(-)*, *метал(-)*, *латино(-)*, *поп(-)*, *рок(-)*, *рап(-)*, *чалга(-)*, *рейки(-)*, *гуру(-)*, *секс(-)*, *гей(-)*, *интернет(-)*, *карате(-)*, *караоке(-)*, *чат(-)*, *нет(-)*, *попфолк(-)*, *танго(-)*, *хевиметал(-)* и др.,

а пък в позиция на втора съставна част при разглежданата група имена най-често са съществителните *изпълнителка, певица, дама, маниячка, фенка, гърла*³ и др., напр.:

бизнес секретарка, бизнес дама, бизнес фея, офис администраторка, офис асистентка, офис координаторка, офис мениджърка, офис секретарка, офис сътрудничка, киношефка, радиошефка, рок прима, рок дама, поп певица, шоу гърла, шоу дама, екипън героиня, гуру дама, карате шампионка, фитнес състезателка, интернет потребителка, танго изпълнителка, блус дама, радиодама, кълтри фенка, латино изпълнителка, латино маниячка, латино музикантка, латино певица, латино фенка, шопинг маниячка, рейв маниячка, хаус маниячка, техно маниячка, транс маниячка, фитнес маниячка, фолк певица, попфолк певица, секс партньорка, бодиарт творкиня, порноактриса и др.⁴

Прави впечатление, че първа част на такива образувания могат да бъдат и съществителни собствени имена: *Потър фенка / Хари Потър фенка, Потър маниячка, Бонд гърла / Джеймс Бонд гърла, Уимбълдън стрийкърка*. Нещо повече – появяват се дори многосъставни компоненти⁵ (представляващи или не заемки) – *соул/ритъм енд блус изпълнителка, хайлайф жълтини хроникьорка*⁶.

---

³ Примерите с втора съставна част *дама, гърла, лейди* и под., т.е. такива, които нямат формално мъжкородово съответствие, са красноречиво доказателство за това, че образувания като разглежданите не са производни/суфиксални от съответен мъжкородов номинат, а са създадени, подобно на всички останали, чрез прибавяне на дадения препозитивен компонент към СИЛЖ.

⁴ Избрала съм разделното писане като една от двете възможности (заедно със слятото писане), посочени от *Официален правописен речник на българския език* (София, 2012). Разделното писане обаче не обхваща стопроцентово всички случаи, виждаме от уводната част на речника и от словника му.

⁵ Подобни по-сложни конструкции като *терминатор-блъсканица фаза, табула разата тийнейджъри* са отбелязвани [Ковачева 2006: 89].

⁶ Последният пример е от интернет: ТИ КАКВА ЩЕ ГО ИГРАЕШ В БЛОГ БГ..."ХАЙ-ЛАЙФ ЖЪЛТИНИ ХРОНИКЪОРКА"?!?! Всички примери, взети от интернет, са цитирани дословно, поради което в тях се срещат правописни или пунктуационни грешки.

Сред изследователите не съществува единно схващане за същността на тези номинати и за начина, по който са образувани. Определяни са като *композитуми, съставни наименования*⁷, *двукомпонентни названия, лексикални единици, непосредствено съчетани от цели думи* [у Георгиева 1999-2000 и Стоичкова 2003], *изафети, синтактични единици*.

Когато се дефинират като продукт на словообразуването, тогава едното СИ се превръща в подчинена десубстантивна основа, към която без съединителна гласна се добавя другата десубстантивна основа, а ако се приемат за синтактични образувания, тогава първото от двете СИ (транспонирано или не като неизменяемо прилагателно) е несъгласувано определение в апозиция.

Всички изследователи са единодушни, че става въпрос за чужд, при това – неславянски словообразователен модел. Още през 70-те години на 20 век са фиксирани такива образувания⁸, а през 80-те години е отбелязана засилена употреба – „напоследък все по-често се срещаме с новообразувания за български от типа на *джаз-певица, вокал-изпълнител, рок-певец, (...), тенис-корт, (...), хит-плова* или (...) *бор-машина, (...), дизел-мотор, метал-конструкция*” (к.а.) [Мурдаров 1980: 452]. След 1989 г. се наблюдава направо инвазия на този модел (забелязана от изследователите още в нейното начало), вследствие на което тези названия неимоверно разшириха разпространението си в езика ни. Влиянието на английския език се изтъква като основна причина днес за нарастването на тази група СИ. В по-близкото минало пък и немският език е повлиял в това отношение [Георгиева 1967, Мурдаров 1980, Пернишка 1999], а по-назад във времето се открива и влияние от турски, отбелязват някои изследователи.

---

⁷ Х. Валтер (2010, 2011) се присъединява към тази трактовка. В. Зидарова ги нарича съставни (описателни) думи [Зидарова 2006].

⁸ Л. Йорданова посочва *рок-състав* и *сонг-опера* [Йорданова 1993: 124].

Според други автори пък „това словообразуване (...) се налага като нов, а не възроден или разширен модел“ [Пернишка 1999: 23]. За авторката най-убедителното доказателство е формацията *гуми сервиз*, „оформена с цялата си странност по налагащия се модел“ (пак там). Днес към нея може да се добави и *гуми център*.⁹ Присъединявам се към мнението на изследователката поради следните причини: 1. Групата на еднаквите по форма (респ. по модел на образуване) отдавна съществуващи в езика ни сложни думи от типа *тахан халва*, *концертмайстор*, *тонрежисьор*, *киносалон* и под. е твърде ограничена и през годините не е довела до рязкото си увеличаване, каквото се наблюдава днес. 2. Немалка част от новите образувания представляват заемки, калки или полукалки и по техния модел, с използването на техните първи или втори съставни части днес вече на домашна почва се създават тези неимоверно много на брой (стотици) нови названия.¹⁰

Нееднозначно в литературата се означават и някои от компонентите, които са в препозиция. Става въпрос за съставки като *кино(-)*, *видео(-)*, *бизнес(-)*, *диско(-)*, *поп(-)*, *рок(-)* и под. В някои изследвания те се определят като радикасоиди (и съответно лексемите, образувани с тях, попадат към разновидността на композицията, посочена по-горе), в други изследвания обаче – са отнесени към групата на имената с две пълнозначни, несъкратени десубстантивни основи.

Трябва да се отбележи, че в миналото, респ. в началото на появата си, тези, или такива, елементи, наистина се отнасят към префиксоидите (в предложеното по-горе разширено значение на този термин, обединяващ усечените препозитивни компоненти). С течение на времето обаче тези

---

⁹ За мене и образуванията от типа *център гуми*, *център гуми* и *джанти* са аналогични на разглежданите, като разликата е, че няма апозиция.

¹⁰ За сравнение – за около 10 години след 1989 г. новите названия с първа част *кино-* са над 120 [Аврамова 2003: 167].

елементи се отделят от лексемата, от която произлизат, и се превръщат в самостоятелна лексикална единица¹¹ – съществително име, което участва в словообразуването като самостоен елемент, а не като усечен, съкратен.

Всъщност заради семантиката си някои от разглежданите компоненти имат двойка принадлежност: в едно от значенията си те са префиксоиди/радиксоиди, а с друго – самостоятелни съществителни/неизменяеми прилагателни/самостоятелни основи (според заеманата от автора позиция). Напр. при *non-* първото значение отнася компонента към радиксоидите, а второто – към самостоятелните основи (според Речника на българския език).¹²

Възможно е също компонентите да са омоними и тогава по същия начин единият от тях може да се отнася към радиксоидите, докато другият – към самостоятелните основи и проч. (напр. *техно*¹- ‘който се отнася до (компютърна и др.) техника’ – *техномаркет*, *технореволюция* и др. е радиксоид, а *техно*²- ‘който се отнася до музикалния стил техно’ – *техно група (техногрупа)*, *техно изпълнение (техноизпълнение)* и др. е самостоен елемент).

Всъщност в литературата отдавна е забелязан проблемът с категоризирането на сходни названия – апозитивните двусловни названия (биноми) – като продукт на словообразуването или на синтаксиса. За образувания от типа *паун-перо*, *извор-вода*, *самур-калпак*, *педя-човек*, *лакът-брада*, *брилянт-роса* и др. нашите стари граматичи са изказвали две мнения: напр. Б. Цонев приема, че са сложни думи, а Н. Костов – че са

---

¹¹ „Някои от афиксоидите се превръщат за относително кратък период в самостоятелни лексеми. Проявите на лексикализация също са резултат от вътрешноезиков развой и се разглеждат като важна проява на интеграция към съответния език“ [Колковска 2003: 76]. Лексикализацията на префиксоидите е отбелязана и от Л. Стоянова (1994). Лексикализация на префиксоиди и на радиксоиди отразява и Цв. Аврамова [Аврамова 2003: 21].

¹² 1. Първа съставна част на сложни думи със значение: популярен, масов, напр.: попкултура, попрелигия, поппреса и др. 2. Първа съставна част на сложни думи със значение: който се отнася до поп³ (поп³ ‘попмузика’ – б. м.), напр.: по п а л б у м, по п г р у п а, по п и з п ъ л н и т е л, по п к о м п о з и т о р, по п е с е н, по п ф е с т и в а л и др. РБЕ, т. 13.

синтактични съчетания. Още преди повече от 50 години К. Попов, разглеждайки названия като *бисер-сълзи, кандидат-студент, референт-ръководител* (т. е. „приложения, които дават качествена характеристика на предмета или съдържат скрито сравнение“ и „приложения, които уточняват предмета, означен чрез определяемото“), посочва, че те „се приближават до сложните съществителни или са сложни съществителни“, както и че „границата между сложни съществителни и съчетания с приложения от този род се губи“ [Попов 1963: 158]. От този, макар и кратък, преглед на становищата на граматиките за образуванията с две СИ (въпреки нееднородността им) се вижда, че открай време мненията за същността им се раздвояват (според едни автори са продукт на словообразуването, а според други – на синтаксиса). Това остава валидно и до днес по отношение на разглежданите тук нови названия: различните изследователи не дават еднакъв отговор на въпроса дали са морфологични, или са синтактични единици. Посочвано е, че „понякога е много трудно да се установи точната граница между синтактична конструкция и сложна дума“ [Коларова 2006: 314-315]. Трудността за определянето им води до това дори в един и същи справочник, какъвто е речникът, да се среща двойко определяне на тези образувания¹³, да се назовават по различен начин, без да се посочват ясни разграничителни критерии¹⁴ или едно обобщено наименование да включва разнородните формации от посочения тип.¹⁵ Тази неустановеност на характеристиката им рефлектира и в начина им на писане. В практиката от последните 25 години те се пишат и по трите възможни начина – слято, полуслято и разделно, като кодификацията

---

¹³ Така напр. в *Речник на българския език* една и съща съставна част, напр. *офис*, е дадена и като елемент на сложна дума, и като неизменяемо прилагателно, т.е. като елемент на словосъчетание.

¹⁴ Напр. хибридни сложни думи, заети сложни думи, синтактични конструкции [Коларова 2006].

¹⁵ Под „образуване“ се разбира „сложна дума, съставно наименование и свободно синтактично съчетание“ [Ковачева 2006: 84].

изключва полуслятото писане, но запазва двоякостта на правописа им.¹⁶ Разделното писане изглежда неприемливо, ако се приема, че номинатите са композитуми, а слятото изглежда по същия начин, ако те се схващат като синтактични единици.

От историческия преглед на литературата става ясно, че е налице и преливност при разглежданите образувания. Смятам, че именно тази преливност е причината, поради която номинатите се приемат за продукт от хибриден тип словообразуване. Така през 80-те години на 20 век Мурдаров причислява названията от типа *артист балетист, инженер строител, художник редактор* и др. към словообразователния начин синапсий, който определя като „аналитична (т. е. синтактична) композиция, но не на равнището на формата, а с оглед към семантиката” [Мурдаров 1983: 48]. Изказвано е мнение, че една част от номинатите представляват композитуми, а друга – словосъчетания [Кирова 2012].

Тъй като семантиката на разглежданите образувания не е по-различна от семантиката на подчиненото словосъчетание с несъгласувано определение (или със съгласувано определение, ако има такова), изградено от същите съставки (*офис секретарка – секретарка в офис, фитнес състезателка – състезателка по фитнес, джаз певица – певица на джаз – (възможно) джазова певица* и т.н.)¹⁷, както и продуктивността на модела, т.е. изобилието от номинати с еднаква първа или втора част, така, както е при свободните словосъчетания, се присъединявам към авторите, които

---

¹⁶ Слятото писане се запазва като единствен начин на писане по традиция само за няколко имена, посочени в т. 53.4. (с. 52) на *Официалния правописен речник на българския език*. По-старите СИ, които преди се пишеха полуслято (от типа *дроб сарма, шкембе чорба*), сега се пишат само разделно (т. 55.2., с. 63 на същия речник).

¹⁷ Дори да не са определяни като синтактични конструкции, изследователите отбелязват, че по структура и семантика те се доближават до словосъчетанията [Зидарова 2006], че „заместват предложни именни конструкции и се свързват с тенденцията към изпускане на предлозите (*ръководител катедра, катедра български език*)” [Радева 2004: 29].

приемат апозитивните образувания за продукт на синтаксиса¹⁸, макар и в един модифициран, небългарски, тип – с редуциране на „формалните показатели за синтактичните отношения между думите” [Радева 2004: 30] и с обърнат словоред на съставките на словосъчетанието (апозиция). Струва ми се, че само така биха могли да бъдат обяснени примерите от типа *Потър фенка*, *Бонд гърла* и под., които са абсолютно аналогични на тези с нарицателно име като първа съставна част и които няма как да бъдат наречени сложни думи или съставни названия.¹⁹

Втората разновидност на синтактичния начин на словообразуване е представена при назоваване на ЛЖ чрез словосъчетания, в които буквената абревиатура (или дори част от нея – както е при *US*, съкратено от *USA*) изпълнява ролята на несъгласувано предпоставено определение – *тв водеща*, *тв продуцентка*, *тв режисьорка*, *тв сценаристка*, *БНР журналистка*, *БНТ журналистка*, *БНТ режисьорка*, *БТВ журналистка*, *БСП говорителка*, *БСП репертерка*, *СДС лидерка*, *НДСВ дама*, *БГ актриса*, *БГ емигрантка*, *БГ мама*, *БГ министърка*, *БГ музикантка*, *БГ продавачка*, *БГ професорка*, *БГ психоложка*, *Вг бизнесменка*, *бTV зрителка*, *VIP дама*, *VIP гостенка*, *US археоложка*, *US психоложка*, *US дипломатка*, *US жена* и др.

Пак под чуждо влияние (от английския език) през последните 25 години се наблюдава постепенно разширяване на посочения начин на номинация, който не е непознат в езика ни отпреди 1989 г. Примери като

---

¹⁸ Като „свободни съчетания от прилагателни и съществителни“ са определени от В. Вачков и К. Вачкова [Вачков, Вачкова 1999-2000: 98]; за М. Ковачева препозитивният компонент е определение („неизменяемост на определението, което има форма на съществително име в структурата определение-определяемо“ [Ковачева 2007: 427] и „препозиционното определение като немаркиран член в парадигмата на определенията в българския език“ [Ковачева 2006: 89]); Нишева определя **бизнес**, **хит** и **шоу** като „неизменяеми апозитивни членове“ на „терминологични словосъчетания“ [Нишева 2011: 161]; за Ст. Буров (чието мнение беше изразено на лекцията *Какво става в граматиката на съвременния български език?*, изнесена на 30. 06. 2014 г. в ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“) са синтактични конструкции.

¹⁹ Все пак обаче, ако „в разглежданите названия двете части назовават едно понятие, представят една семема“ [Лексикология 2013: 88], тогава номинатите са композитуми. Възможно е една много малка част от тях да са такива, което показва, че примерите трябва да се анализират поотделно.

посочените, а и много други, обаче показват, че моделът се видоизменя – той започва масово да засяга не само СИ за нелица, но и СИ за лица.

Вторичната номинация, както и заемането са разгледани като други, макар и нечесто срещани, начини за попълване на групата на неофеминативите. С повече от едно значения са лексеми като *миска*, *плейметка*, *компаньонка*, *прима*, *робиня*, *труженичка*, *спайсгърла*, *спайска*, *подводничарка*, *сотаджийка*, *авангардистка*, *балансьорка*, *архитектка*, *сърфистка*, *братовчедка*, *богиня*, *боркиня*, като, както се вижда, не всички лексеми са неологични, а някои са само неосемантизми. Лексеми като *нимфетка*, *бейбиситърка*, *плейметка/плеймейтка*, *лолитка* и др. са заети в езика ни, като са подложени на лексикална адаптация.

Цялата първа глава на дисертацията представя новите феминални имена като доказателство за това, че „действителността ражда нови явления, които веднага намират своите най-точни наименования“ [Виденев 1998: 317]. Това пък показва тяхната необходимост, тъй като „*всеки номинативен акт е провокиран от конкретна социална потребност*” (к.а.) [Стоичкова 2005: 485].

Във **втора глава** *Класификации* разглежданата лексика е класифицирана по различни критерии (семантични, стилистични, нормативни, хронологични), като това допринася за уточняване на характеристиките ѝ. Дават се отговори на спорни въпроси, напр. за стилистичната окраска, а оттам – и за стиловата принадлежност на номинатите. Характеристиката разговорност, която се приписва (в речници или от отделни изследователи) не само на наистина маркираните по този начин лексеми (напр. производни от стилистично маркирани мъжкородови имена или тези, които са продукт на вторична номинация в резултат на

метафора), но и на останалите лексеми, като напр. на имената *Nomina professionalia*, се дължи на тяхната новост в социалната и езиковата практика (Анкова-Ничева 1996, Аврамова 1998, Сумрова 1999). Следователно няма езикови основания за подобна квалификация на тази част от неологичната лексика, а оттам – и за избягване на употребата ѝ в официална реч.

Третата глава *Маскулинизация на съществителните имена* е посветена на широкия кръг от въпроси, свързани с това явление. Изяснена е неговата сложност, породена от зависимостта му от множество различни по характер езикови фактори (семантични, синтактични, фонетични, словообразователни, стилистични, контекстови, психолингвистични, социолингвистични, а също така тип назоваване, езикова традиция и др.), които се разглеждат подробно. Посочени са причините, главната от които е езиковата традиция, поради които маскулинизирани примери се срещат и при конкретно назоваване, свързано по правило с употреба на женскородова лексема. Изброени са и са анализирани причините за наблюдаваните в речевата практика грешки или трудности²⁰, свързани обикновено със съгласуването, при употребата на маскулинизирани имена. Откриваме ги в примери като следните: *нейната* импресарио, *моята* гуру; *Авторите* му (на учебника), *една от които* познавам (...); България помни новия финландски *президент* с инициативата *й* (...); Моят *психотерапевт* казва, че (...) Уплаших се, че може да ме излекува и затова спрях да *я* посещавам; **Министърът** на земеделието и горите *Десислава Танева* и заместниците *му*; **Прессекретарят** на държавния глава обаче *получила* покана (...); Основните клиенти на *Стела Маккартни*, разбира се, са знаменитостите. Но когато **дизайнерът** *направила* опит (...).

²⁰ Част от тях разглежда и Ст. Брезински, наричайки ги „неудобствата“ на маскулинизацията (Брезински 2005а, 2005б, 2009).

Желанието да се подчертае женският пол на лицето, за което става въпрос в изречението/изказването, когато е използвана не феминална лексема, а маскулинизирано съществително, е причината за употреби като посочените, където изразяването на пола е не лексикално, а синтактично. Това обаче противоречи на формалното синтактично съгласуване, което е не само традиционно, но и нормативно в езика ни. Неспазването на това поради неизползването (от нежелание, незнание или изобщо липса) на женскородова лексема при стремеж да се укаже женският пол е довело до куриоза не, ами до абсурда *Мари Жана де Лаланд – френска астроном* (пример в Уикипедия при названието на кратера де Лаланд).²¹

В главата е изяснено как се самоназовават жените и защо точно по този начин. „В социолингвистичните изследвания единодушно се твърди, че една от основните характеристики на женската реч е тенденцията към по-честа употреба на форми, смятани за престижни, принадлежащи към стандартния езиков вариант“ [Миткова 2010: 167-168]. Тъй като, от една страна, феминалните имена, макар и абсолютно неоснователно (пишат редица изследователи) се считат за недостатъчно книжовни, недостатъчно официални, недостатъчно изискани, а от друга, поради това, че маскулинизацията се свързва с по-официалния, респ. по-престижния, изказ, носителките на езика избират маскулинизиранни форми, говорейки за себе си. Така те (в случая, а и изобщо) „често проявяват хиперкоректност“, защото „чрез речта си жените се стремят да се приобщат към по-висок социален статус“, позовава се М. Пенчева на резултатите от изследвания по социолингвистика [Пенчева 1998: 218].

В дисертацията са представени въпросите на маскулинизацията от гледна точка на носителите на езика. Оказва се, че тези въпроси са интересни и важни не само за езиковедите, но и за нефилолозите. Във

---

²¹ Примерът ми беше посочен от гл. ас. д-р Ил. Кунева от ИБЕ „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН.

форуми или в сайтове в интернет (напр. (2010 г.) <http://forums.rpbg.net/viewtopic.php?f=23&t=8662>, (2013 г.) forums.data.bg, (2014 г.) <http://unustamatubg.wordpress.com/2014/11/12>, „Как се пише?“) се обсъждат проблеми на маскулинизацията в езика ни (причини за явлението и това кой го налага в езиковата практика²², трудности или грешки при употребата на названията за ЛЖ), цитират се позиции на езиковеди (напр. Вл. Мурдаров и Б. Георгиев) и се правят препратки към техни участия в телевизионни или радиопредавания, създават се и се коментират нови суфиксални лексеми, представляващи корелати на мъжкородови имена, които до този момент не са имали женскородово съответствие. Прави впечатление, че говорещите/пищещите отхвърлят маскулинизацията.²³

Въпросът за маскулинизацията неизбежно се свързва и с проблематиката за равенството на половете. Не от днес „употребата на формите от женски род при названия на лица (особено при титли и професии) е една от онези невралгични точки, около които се развихрят не само чисто езиковедски спорове“ [Иванова 1984: 78]. Българските изследователи, засягащи този въпрос, смятат, че чрез феминалните названия се изразява социалното изравняване на двата пола. В противен случай става въпрос за езикова дискриминация.

От руски автори обаче има изказвано и противоположно мнение, според което тъкмо маскулинизацията е езиковото средство, изразяващо еманципацията на жената.

Като че ли междинна позиция изразява Т. Илиева, констатирайки, че при случаите на маскулинизация „се наблюдава разнობой в езика. От една

---

²² „Виновни са журналистите“, „мъжкният род се възцари повсеместно веднага след като средното IQ на нашенските журналисти спадна под 70“. Всъщност и в изследвания медиите са посочени като основен проводник на маскулинизацията [Стоянова, Трайкова 2010: 55, 60].

²³ Заглавието в един от форумите, обсъждащи въпросите за женския род при професиите и длъжностите, е *Директорът е много готина?*, което само по себе си изразява позиция. Тази позиция срещу маскулинизацията там е изразена многократно и пряко.

страна в него се отразява приравняването на половете по отношение на социалната реализация, но от друга, действа все още инерцията на андроцентризма при номинацията“ [Илиева 2014: 74].

Смятам, че изборът на лексема – дали мъжкородова или женскородова – по никакъв начин не отразява равенството или неравенството на половете, респ. непейоративната употреба на което и да е от двете имена не изразява дискриминативно или не отношение към жената.

В раздела *Маскулинизацията и графичната система на езика ни* е отразен новият начин на писане на СИ, при който се отразява графично това, че може да става въпрос за лице както от мъжки, така и от женски пол. За целта се използват наклонена чертичка или скоби, напр. *продавач/продавачка, фризьор/фризьорка, сервитьор/ка, барман/ка, готвач/ка* или *камериер(к)и, сервитьор(к)и*. Какво поражда необходимостта от този начин на изписване? Струва ми се, че това е средство, чрез което се избягва едно от „неудобствата“ на маскулинизацията. Така в текста става ясно, че се визират не само мъжете, но и жените, което при употреба на мъжкородова лексема може да остане неразбрано или под въпрос. Извън обявите за работа така, по икономичен начин (а не повтаряйки цяла лексема), се подчертава наличието и на представителка/и на нежния пол, на женска част от някаква група. Този начин на фиксиране и на двата пола в изказването се среща и ако не е известен полът на референта, както е в примера от интернет

Кой/коя баладжия/баладжийка беше с най-хубава бегачка? Някой ако е снимал да покаже снимки; аз в краина сметка не видях ни абитуриенти ни колите им в тая тема.

В отделен раздел са представени резултатите²⁴ от нарочно проведена анкета сред 35 участници, чиято цел е да се видят предпочитанията на

---

²⁴ Тези резултати могат да се видят в моята публикация в сп. „Българска реч“, 2015, кн. 3.

говорещите спрямо лексемата в женски или в мъжки род, когато става въпрос за лице жена, както и да се онагледят някои постановки от различни изследвания.

Сложността на явлениято, зависещо от множество фактори, водят до невъзможността лаконично да бъде формулирана книжовната норма.²⁵ Кой все пак е главният фактор, определящ маскулинизацията?

Присъединявайки се към позицията на Р. Русинов, смятам, че това е типът назоваване, типът референция – нужно е „да се държи сметка за характера на означаването и в зависимост от него да се подбират изразните средства“ [Русинов 1974: 71]. Както е подчертавано от всички изследователи, общото/абстрактно назоваване се изразява с маскулинизирани форми, а конкретното – с женскородови.²⁶ Това обаче не обхваща стопроцентово всички случаи. Едната причина за това е трудността в разграничаването на двата контекста. Другата, според мене по-важната, е в семантиката на корелативните СИ – в мъжки и в женски род – които се различават (в повечето случаи) в семантично отношение само по семата 'жена', т.е. останалата семантична информация между двата вида СИ е еднаква. Това обяснява факултативния характер на маскулинизацията при имената от редица лексико-семантични групи – „названия на лица според извършваната от тях дейност, според професията им, според поста, който заемат, според ролята им в определен колектив или според общественото им положение“ и възможността за двойка употреба [Велева 1991: 208]. Тази възможност пък в зависимост от типа

---

²⁵ П. Върбанова дори смята, че е трудно да се дават предписания или препоръки за използването на едната или на другата лексема, тъй като употребата зависи от ситуацията, контекста и дори от конкретното изречение [Върбанова 2010].

²⁶ Потвърждение за важността, ролята на фактора конкретното назоваване при избора на феминална лексема и поставянето му над фактори като традиция и престижност, ранг на професия, титла или звание намираме у Б. Вълчев (2009), с когото съм напълно съгласна.

предикат (характеризиращ, таксономичен или идентифициращ) е разгледана от Ст. Буров [Буров 2004].

Другият решаващ фактор за използването на маскулинизираните форми е стилът. Както е посочвано [Мурдаров 2010, Георгиев 2012], официалният стил продължава да бъде „запазена територия“ за маскулинизацията (въпреки това да не е формулирано в граматиките като изрична норма), докато в останалите стилове водещ остава езиковият усет, който отхвърля маниерността на мъжкородовите лексеми, когато с тях се назовават ЛЖ, и дава преднина на феминалните названия. Редица видни наши езиковеди „застават“ изцяло зад женскородовите имена за лица жени, като отхвърлят напълно незаслужената им квалификация като стилистично маркирани, стилово снижени или неофициални. Именити български езиковеди от миналото и изследователи от по-ново време – Ал. Теодоров-Балан, Л. Андрейчин, Р. Русинов, П. Пашов, Ст. Брезински, Ел. Георгиева, Вл. Мурдаров, Б. Вълчев, Б. Георгиев, Ст. Буров, П. Върбанова и др.²⁷ – защитават феминалното назоваване и отхвърлят маскулинизацията.

Четвъртата глава *Особености на неофеминативите* посочва парадигматичните, граматичните и семантичните особености на новите феминативи и обяснява причините за съответното явление (омонимия, синонимия, антонимия, двуродовост) при тях.

Изследванията досега не са отразявали **омонимията** между новите СИЛЖ и СИ от други лексико-семантични групи, т.е. съществителни с други – предметни – значения. Най-честият случай на такава омонимия е,

---

²⁷ Косвено срещу маскулинизацията, в защита на женскородовите лексеми, се обявяват и други изследователи. М. Митрева и Ил. Ангелова оценяват положително появата на множеството нови СИЛЖ като проява на тенденцията към демократизация на езика [Митрева, Ангелова 2010]. Р. Ницолова (2008) приема употребата на феминативите извън някои синтактични условия, каквито са предикативната употреба и приложението. Й. Захариева също смята, че когато е възможно, женскородовото име трябва да се употребява [Захариева 2008: 198-199].

когато феминална лексема е омонимична на универбат: *пицарка*¹ с две значения: 1. 'готвачка, специалистка по приготвянето на пици в заведение за хранене' и 2. 'жена, която обича пици' и *пицарка*² 'фурна/печка за печене на пици'; *щукарка*¹ 'рибарка, която лови щуки' и *щукарка*² 'прът на въдица за ловене на щука'; *гумаджийка*¹ 'жена, чиято работа е да сменя автомобилни гуми или която умее да прави това' и *гумаджийка*² 'авариен автобус, оборудван с резервни части' и др.

При омонимичните двойки *салатиерка*¹ 'готвачка, специалистка по приготвянето на салати в заведение за хранене или друго обществено място' и *салатиерка*² 'малка салатиера,' *премиерка*¹ 'жена премиер' и *премиерка*² 'умалително от премиера' и под. омонимията е между женскородова лична лексема и умалително СИ за нелице, образувани с омонимичните $-к(a)$ ¹ – женскородова лична наставка – и $-к(a)$ ² – умалителна наставка.

Случаят с омонимията при *плейбойка*¹ 'жена, която се снима/има снимки за еротичното списание „Плейбой“' и *плейбойка*² 'жена плейбой, т.е. млада жена, живееща разгулно, търсеца развлечения' е по-различен от останалите. Разглежданото явление тук възниква поради разлика в начина на словообразуване: първият омоним е универбат, а вторият – производно СИ, корелат на лексемата *плейбой*. Същите две значения имат и номинатите *плейгърла*¹ и *плейгърла*², което дава основание при тази заемка да се появи омонимия в езика ни.

Синонимията при новите СИЛЖ е с твърде широки размери, но се поражда най-често от синонимия при мъжкородовите корелати, при които възниква, както е известно, поради прибавянето на различни суфикси към една и съща произвеждаща основа. Такива синоними сред СИЛЖ са: *форумка*, *форумджийка* и *форумистка* – от *форумец*, *форумджия* и *форумист*, *чалгаджийка*, *чалгарка* – от *чалгаджия*, *чалгар*, *запалянка* и

запалянковка – от *запалянко* и *запалянковец*, *атакаджийка* и *атакистка* – от *атакаджия* и *атакист* и мн. др.

Синонимия, която откриваме при мъжкородовите имена, запазваща се и при женскородовите им корелати, се среща и в случаите, когато са използвани различни (по произход), но синонимни една на друга, основи, както е при *хромотерапевтка* и *цветотерапевтка*, *изкуствотерапевтка* и *арттерапевтка*, *биолечителка* и *биотерапевтка*, *биоенерголечителка* и *биоенерготерапевтка*, *енерготерапевтка* и *енерголечителка*, *китаистка* и *синологка*, *бодигардка*, *гардка* и *охранителка*, *пиарка*, *пресекретарка* и *говорителка*. Основата може да е пълна или съкратена и това също поражда синонимия – *гендирка* и *гендиректорка*, *пуберка* и *пубертетка*, *нетка* и *интернетка*. В други случаи синонимията е между просто и сложно по състав СИ, както е при *оскаристка* и *оскароносителка*, *кайтистка*, *кайтърка* и *кайтсърфистка*, *таксистка*, *таксиджийка* и *таксиметърджийка*. Синонимия възниква и между производни имена и заемки: *кайтистка* и *кайтърка* – от *кайтист* и *кайтър*, *рафтаджийка* и *рафтърка* – от *рафтаджия* и *рафтър*, или между безсуфиксно и производно име: *беквокалка* и *беквокалистка* – от *беквокал* и *беквокалист*, *пиарка* и *пиараджийка* – от *пиар* и *пиараджия*.

Различни женскородови наставки, прибавени към еднаква основа, също пораждат синонимия при производните – така е при *бойкиня* и *боецеса*, *пилотка* и *пилотеса*, *олигархка* и *олигархкиня*, *вождка* и *вождеса*, *таласъмка* и *таласъмеса* и др., производни съответно от *боец*, *пилот*, *олигарх*, *вожд*, *таласъм*. Синонимни са също съществителните, образувани с наставките *-иц(а)* и *-ичк(а)*: *военнопленница* и *военнопленничка*, *подгласница* и *подгласничка*, *безхаберница* и

безхаберничка и др. При *пилонджийка* и *пилонаджийка* се наблюдава вариране на форманта – неразширен и разширен.

Получените по различни словообразователни начини и похвати номинати също са в синонимни отношения: *бизнесменка* – *бизнес дама*, *бизнес лейди*, *бизнес жена* и *бизнесуомън/бизнесуоман*, *бизнесуомънка/бизнесуоманка*; *блусарка* и *блус дама*, *блус певица*, *блус изпълнителка*; *чалгаджийка*, *чалгарка*, *фолкаджийка*, *попфолкаджийка* и *фолк певица*, *попфолк певица*, *попфолк дама*; *шоуменка* и *шоу дама*, *шоу гърла*; *яхтаджийка*, *яхтсменка* и *яхтдама*; *хайлайфка*, *хайлафаджийка*, *хайдама*, *хайжена* и *хайлайф дама*; *магистраладжийка* и *магистралка*; *фронтуомън/фронтуоман* – *фронтдама* – *фронтуомънка*, *фронтменка*; *каубойка* и *каугърла*.

В други случаи синонимията при феминалните имена е обусловена от различен словообразователен женскородов материал, както е напр. при лексемите *наркобаронка* и *наркобаронеса*.

Разнообразието от синоними при новите феминативи може да бъде обяснено, от една страна, с разнообразието от синоними при техните корелати, а от друга, с използването на различни словообразователни способности (а не само на суфиксацията) за назоваването на лица жени, като това се отнася най-вече за онези от тях, които се занимават с музика, а също за жените от сферата на шоу бизнеса.

Антонимията при новите СИЛЖ е рядко явление. Това са случаите, когато „противопоставянето на значенията (...) се постига с определени морфеми: противоположни по значение представки, афиксоиди (...) (*анти- ↔ про-*, *-фил ↔ -фоб*)“ [Лексикология 2013: 571]. Такива от разглежданата група са лексемите *антинатовка* – *пронатовка*, *антиамериканка* – *проамериканка*, *антиевропейка* – *проевропейка* и *съветофилка* –

съветофобка, американофилка – американофобка, ислямофилка – ислямофобка, хомофилка – хомофобка.

Само при лексемите **войнолюбка** и **войномразка** антонимията се поражда от антонимия на глаголните основи.

Четири са лексемите, които представляват интерес **в граматично отношение**. Това са **костюмарка, небрежарка, свежарка** и **комунарка**, които са *двуродови*. Примерите при първите две лексеми показват различното съгласуване при различен по пол референт (в повечето случаи) – точно според препоръките на граматиката, докато при третото и четвъртото СИ съгласуването е формално. Това, което отличава посочените СИ от известните досега двуродови СИ, е наличието на мъжкородово съответствие (или съответствия) със същата стилистична и хронологична характеристика – **костюмар, костюмарко; небрежар, свежар, свежарко; комунар**. Поради това днес се появява противопоставянето мъжкородово – женскородово име (**костюмар – костюмарка, небрежар – небрежарка, свежар – свежарка, комунар – комунарка**), а при назоваването на лица мъже – синонимни лексеми (**костюмар, костюмарко** и **костюмарка; небрежар** и **небрежарка; свежар, свежарко** и **свежарка; комунар** и **комунарка**).

Петата глава *Новите феминативи в лингвокултурологичен аспект* представлява лингвокултурологична интерпретация на разглежданите имена. Те са представени като част от новата родна езикова картина на света. Промените, настъпили и в общественото съзнание на носителите на езика (Пернишка 2009, Архангелска 2013, Благоева 2013, Лексикология 2013), не могат да не рефлектират и върху номинацията. Показано е каква социокултурна информация е кодирана в неологичните феминативи. В тях откриваме образа на съвременната (българска) жена – с различните

социални роли, прояви и място в обществото, с нейните качества и характеристики, със заниманията и маниите. Имената са показателни и за язвите на съвременното общество като цяло. Те са доказателство за това, че сред „героите на нашето време“, от една страна, и сред потърпевшите, от друга, са и жените. Така новите феминални названия са документ на своето време и представят коренно различния днес (в сравнение с миналото) образ на жената.

Шестата глава *Аспекти на лексикографското представяне на феминативите* е посветена на лексикографски въпроси, отнасящи се до феминативите изобщо и в частност – до неофеминативите, както и до трудностите при тяхното лексикографско описание. Тези трудности са свързани, първо, с обхвата/изчерпателността на производните СИЛЖ, които да бъдат включени в речника, и второ, със стилистичната им характеристика, отразявана от лексикографски квалификатор, който трябва да бъде еднакъв при еднотипните СИ. Предложени са лексикографски решения за преодоляването на тези трудности.

Заключението обобщава разгледаната в дисертационния труд проблематика: причините за разрастването на групата на СИЛЖ, нейните особености, както и свързаните с неофеминативите въпроси, които ще намерят отговор в бъдеще. Словообразователната система на езика ни дава (без ограничения) възможност за създаване на корелативни женскородови СИЛЖ на съответно мъжкородово име за лице от мъжки пол. Въпрос на време и на преодоляване на езиковата традиция и на езиковия навик на говорещите е да бъдат дозапълнени „празните клетки“ от този продуктивен словообразователен модел. Още повече, че това е част от българската езикова систематизация на света.

Използвани съкращения

ЛЖ – лица жени

СИ – съществително име/ съществителни имена

СИЛЖ – съществително име за лице жена/съществителни имена за лица жени

Цитирана литература в автореферата

Аврамова 1998: Цв. Аврамова. Наблюдения върху някои словообразователни тенденции в езика на българските медии след 1989 г. // *Медиите и езикът им/ни*. София, 175-179.

Аврамова 2003: Цв. Аврамова. *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*. София.

Анкова-Ничева 1996: К. Анкова-Ничева. Промени в лексико-фразеологичния фонд на българския език след 10 ноември 1989 г. // *Езикът на тоталитарното и посттоталитарното общество*. София.

Архангелска 2013: А. Архангельская. Гендерно-чувствително реформирование славянских языков и задачи лингвоекологии. // *Slavia*, № 1-2, 3-14.

Благоева 2013: Д. Благоева. Подходи при изучаване на новата лексика. // *„50 години – врата към образованието и прозорец към света“*. София, 125-129.

Бонджолова 2007: В. Бонджолова. *(Не)съществуващи думи: оказионалното словотворчество*. Велико Търново.

Брезински 2005а: Ст. Брезински. Неудобствата на маскулинизацията.
[http:// http://cwsp.bg/upload/docs/maskulinizaciq.pdf](http://cwsp.bg/upload/docs/maskulinizaciq.pdf)

Брезински 2005б: Ст. Брезински. Напаст божия – жената става мъж! Защо бе, културни люде, защо изнасилвате българската нормална реч?
<http://old.duma.bg/2005/1205/171205/obshtestvo/ob-4.html>

Брезински 2009: Брезински, Ст. За чист български език: Сексологът съветва... мис Васил! (1) и (2)
http://bolgari.net/za_chist_bylgarski_ezik:_seksologyt_syvetva___mis_vasil___1_-h-173.html,
http://bolgari.net/za_chist_bylgarski_ezik:_seksologyt_syvetva___mis_vasil___2_-h-172.html

Буров 2004: Ст. Буров. *Познанието в езика на българите*. Велико Търново.

Валтер 2010: Х. Валтер. Miscellanea за новите англицизми в българския и немския език като лексиколожки, лексикографски и транслационен проблем. // *Слово и словесност*. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова. София, 48-59.

Валтер 2011: Х. Валтер. Размисли за новите български „съставни названия“ с англицизми и лексикографията. // *Проф. д-р Върбан Въртов. 70 години. Юбилеен сборник*. Велико Търново, 409–418.

Вачков, Вачкова 1999-2000: В. Вачков, К. Вачкова. Европрилагателни: възникване, строеж и правопис. // *Български език*, № 4-5, 157-161.

Вачкова, Вачков 1998: К. Вачкова, В. Вачков. Словообразуване и анализъм. Типологична обусловеност на някои словообразователни процеси в съвременния български език. // *Славянска филология*. т. 22, София, 95–109.

Велева 1991: М. Велева. Съотношението род-пол при съществителните нарицателни имена за лица в българския език. // *Български език*, № 3, 204-211.

Виденов 1998: М. Виденов. Динамични процеси в езика на съвременните български масмедии. // *Българско медиазнание*, т. II. София, 298-317.

Вълчев 2009: Б. Вълчев. Каква форма да се използва за означаване на професията или заниманието, когато става дума за жени? // Б. Вълчев. *От историята на българския книжовен език към теорията на книжовните езици*. София, 234-237.

Върбанова 2010: П. Върбанова. Представям ви нашата нова колега. // *Либерален Преглед*, 04 Април и <http://librev.com/component/content/article/871>.

Захариева 2008: Й. Захариева. *А Бе Вето на езиковата култура*. София.

Зидарова 2006: В. Зидарова. Динамика и актуални тенденции в съвременната българска лексикална система. // *Класика и авангард*. София, 253-259. <<http://georgesg.info/belb/personal/zidarova/dinamika.htm>

Георгиев 2012: Б. Георгиев. Президентка, министър-председателка са много интересни казуси. <
http://rchive.bnt.bg/bg/news/view/71874/doc_borislav_georgiev_prezidentka_ministryr_predsdatelka_sa_mnogo_interesni_kazusi

Георгиева 1967: Ел. Георгиева. Сложни съществителни в съвременния български книжовен език (с оглед предимно на по-нови образци). // *Известия на Института за български език*, т. XIII, 157-202.

Георгиева 1999-2000: Ел. Георгиева. За някои активизирани словообразователни модели в съвременния български език. // *Български език*, № 4-5, 144-147.

Георгиева 2013: Цв. Георгиева. *Иновационни процеси в българската именна префиксация*. София.

Иванова 1984: Л. Иванова. За еманципация и в езика. // *Български език*, № 1, 77-78.

Илиева 2014: Т. Илиева. Лингвокултурният концепт *джендър* в съвременния български език. // *Българска реч*, № 3, 62-76.

Йорданова 1993: Л. Йорданова. *Езикът на промяната*. София.

Кирова 2012: Л. Кирова. За един модел на сложна номинация, проникнал с турски заемки, и неговото развитие в съвременния български език. // *LiterNet*, 03.05.2012, № 5 (150). <<http://litenet.bg/publish3/lkirova/turski-izafeti.htm>>.

Ковачева 2006: М. Ковачева. За повишената активност на образувания от типа *ФБР агент* и *фешън творение* от гледна точка на езиковия контакт. // *Националният език в условията на чужди влияния и глобализация*. София, 84-92.

Ковачева 2007: М. Ковачева. Влиянието на езиковия контакт с английски върху отношенията между определяемо и определение в български език. // *За човека и езика*. Сборник научни статии, посветени на 60-годишнината на проф. д.ф.н. Майя Пенчева. София, 427-438.

Колковска 2003: С. Колковска. Тенденции в композитообразуването с афиксоиди в българския език (в съпоставка с чешкия език) през 90-те год. на XX в. // *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)*. Praha, 60-78.

Лексикология 2013: Л. Крумова-Цветкова, Д. Благоева, С. Колковска, Ем. Пернишка, М. Божилова. *Българска лексикология и фразеология, т. 1, Българска лексикология*. София.

Мартинцова, Вачкова 1992: О. Мартинцова, К. Вачкова. Из чешката и българската неология. // *Съпоставително езикознание*, № 2, 11-18.

- Миткова 2010:** А. Миткова. Влияние на фактора *пол* върху употребата на езикови средства с експресивна функция. // *Езици и култури в диалог. Традиции, приемственост, новаторство*. София, 166-172.
- Митрева, Ангелова 2010:** М. Митрева, Ил. Ангелова. Тенденции в развитието на съществителните имена за лица жени в българската лексикографска литература от края на ХХ и началото на ХХІ век. // *20th Anniversary International Scientific Conference*. Volume II, Stara Zagora, 27-31. <http://www.sustz.com/Proceeding10/Papers/Education/M_Mitreva.pdf
- Мурдаров 1980:** Вл. Мурдаров. Несвойствена форма на някои сложни думи в българския език. // *Български език*, № 5, 451-452.
- Мурдаров 1983:** Вл. Мурдаров. *Съвременни словообразователни процеси*. София.
- Мурдаров 2010:** Вл. Мурдаров. Езиковият усет определя нормата. // *Правен свят*, № 5, 50-51.
- Нещименко 2012:** Г. Нещименко. Парные феминативы в контексте типологической характеристики русского, чешского, польского языков. // *Aktualne problemy językoznawstwa słowiańskiego*. Siedlce, 15-34.
- Ницолова 2008:** Р. Ницолова. *Българска граматика. Морфология*. София.
- Нишева 2011:** Б. Нишева. Неографското представяне на постпозитивните словообразователни компоненти в българския и чешкия език (с оглед на съвременната лексикална динамика) // *Съвременни методи и подходи в лексикографската практика*. София, 143-172.
- Пенчева 1998:** М. Пенчева. *Човекът в езика и езикът в човека*. София.
- Пернишка 1999:** Ем. Пернишка. Системно и антисистемно в българските лексикални неологизми. // *Slavia*, № 1, 19-24.
- Пернишка 2009:** Ем. Пернишка. Новата лексика в българския език – огледало на съвременния обществен живот. // *Наука*, № 6, 46-52.
- Попов 1963:** К. Попов. *Съвременен български език. Синтаксис*. София.

- Радева 2004:** В. Радева. Традиция и иновационност в съвременните словообразователни процеси. // *Българистични студии*. София, 24-30.
- Русинов 1974:** Р. Русинов. Традиция, съвременно състояние и мода при назоваване или титулуване на жените в българския език. // *Проблеми на българската книжовна реч*. София, 59-77.
- Стоичкова 2003:** Л. Стоичкова. *Функционална система на деятелните съществителни имена за лица в българския език*. Велико Търново.
- Стоичкова 2005:** Л. Стоичкова. Словообразуване и социолингвистика (социална дериватология). // *Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. Михаил Виденов*. София, 483-493.
- Стоянова 1994:** Л. Стоянова. Проблеми на езиковата динамика в съвременния словашки, чешки и български книжовни езици. // *Втори колоквиум по езикознание. Доклади и съобщения*. Велико Търново, 223-231.
- Стоянова, Трайкова 2010:** Ю. Стоянова, Л. Трайкова. ФЕМИНИЗЪМ ИЛИ СЕКСИЗЪМ? Изразяване на полова и родова принадлежност в българския и немския език. // *Език и литература*, № 3-4, 44-65.
- Сумрова 1999:** В. Сумрова. Динамика на съществителни имена от женски род за лица в съвременния български книжовен език. // *Проблеми на социолингвистиката*, т. 6, Езикът и съвременността. София, 95-99.
- Сумрова 2015:** В. Сумрова. По въпроса за маскулинизацията (резултати от анкета). *Българска реч*, 2015, кн. 3 (под печат).

Списък на публикациите по темата на дисертацията

1. Динамика при назоваването на лица жени в съвременния български книжовен език през последното десетилетие на XX век. – В: *Студии по лексикология*. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2011, с. 101-170.
2. Новите феминални названия в българския език в словообразователен аспект. – В: *Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки*, Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2015, с. 629-634.
3. Жената в съвременността – езиков поглед (върху материал от новите феминални имена в българския език). – *Български език*, 2015, кн. 2, с. 58-65.
4. По въпроса за маскулинизацията (резултати от анкета). – *Българска реч*, 2015, кн. 3 (под печат).
5. Маскулинизацията на съществителните имена в българския език. – *Известия на Института за български език*, 2015 (под печат).

Справка за приносните постижения на дисертацията:

1. Дисертационният труд е **първото самостоятелно и цялостно изследване** на една лексико-семантична група от неологичната лексика в българския език – новите названия на лица жени.

2. За пръв път се представя толкова обемен илюстративен материал за тези названия. Ексерпираният материал наброява почти 1200 единици, **част от които не са фиксирани досега в изследвания или речници.** Има и такива женскородови имена, чиито *мъжкородови корелати също не са отбелязвани досега.*

3. За пръв път разглежданата лексико-семантична група се представя изчерпателно по отношение на словообразуването си. Подробно са описани различните словообразователни начини при неофеминативите. При суфиксацията детайлно са отразени срещашите се сред тази лексика словообразователни средства – основи и форманти, респ. традиционните словообразователни модели и отклоненията от тях, т.е. иновациите. Илюстративният материал дава основание наставката *-ша* да бъде причислена към българския словообразователен инвентар, а пък феминалните названия като производни единици може да са словообразователно мотивирани не само от съответно мъжкородово име. Изказва се още едно мнение по нерешените в езикознанието въпроси за същността на номинатите, образувани с първа съставна част префиксоид или радикасоид или състоящи се от презпредложно свързани два субстантива или от абревиатура и субстантив.

4. За пръв път неофеминативите, назоваващи лицата според професията им, са представени изчерпателно по отношение на тематичната им класификация, включваща 16 професионални области.

5. Третата глава от дисертацията представлява студия по въпросите на маскулинизацията на съществителните имена в българския език. Показани са причините и факторите, които обуславят явлението. Анализира ни са

разнородни примери от езиковата практика за грешки, породени от употребата на маскулинизирано име. Проведена е анкета, която потвърждава изводите от различни изследвания. Поставя се въпрос пред граматичните на езика дали появата на толкова много нови феминативи, включително и такива, за които граматиките, поради липса (по една или друга причина) на подобни лексеми в езиковата практика до 1989 г., пишат, че не се образуват от съответно мъжкородово име, не би довела до промяна на правилата / нормата.

6. За пръв път се представят парадигматичните и граматичните особености на неофеминативите: синонимия, омонимия, антонимия и двуродовост.

7. За пръв път неофеминативите са разгледани в лингвокултурологичен аспект.

8. Показани са трудностите при лексикографското представяне на женскородовите имена за лица и в частност на новата лексика в тази група, като са предложени начини за решаването им.